

Gesproken column

Bouw met burgers aan vertrouwen

LCR-voorzitter Amma Asante • 2 juni 2022 • Raad van State • bij Herman Tjeenk Willink-lezing

Ik heb het niet geturfd, maar ik durf toch echt wel te gokken dat ‘vertrouwen’ – en dus ook ‘wantrouwen’ – een van de meest gebruikte woorden is in de afgelopen jaren. Vertrouwen is de basis onder elke gezonde relatie. We leren onze kinderen dat vertrouwen niet iets goedkops is waarmee ze maar een beetje kunnen marchanderen. Als wij hen vertrouwen, krijgen zij de ruimte. Ik zie dat bij mijn puberdochteren die merken dat ik hen net wat vaker controleer als ze een ‘leugentje’ om bestwil hebben voortgebracht. Het is belangrijk en niet alleen tussen ouders en kinderen, maar in de hele samenleving. We moeten van elkaar op aan kunnen. En dat kunnen we helaas op veel vlakken niet meer.

Ik zoom uit.

Slechts 27 procent van de kiezers had vertrouwen in het nieuwe kabinet toen het aantrad. Keer op keer horen we dat het vertrouwen in de politiek is afgenomen. Dat voedt de onvrede met de overheid op allerlei vlakken. De afhandeling van de financiële schade in het toeslagenschandaal. Het oplossen van immense problemen met de uithuisgeplaatste kinderen door dit schandaal. De afwikkeling van de herstelbetalingen in aardbevingsgebied Groningen. En ja, ook de onvrede met het coronabeleid.

Tom de Graaf, uw vicevoorzitter waarschuwde voor dit afnemende vertrouwen in uw jaarverslag met de veelzeggende titel ‘Investeren in het vertrouwen’. Ik citeer hem: “Wederzijds vertrouwen tussen overheid en burger is cruciaal voor het goed functioneren van onze democratische rechtsstaat.”

Een vertrouwensrelatie die niet vanzelfsprekend is, die onderhouden moet worden én als het nodig is worden verstrekt. Herstel van vertrouwen, zegt hij verder, is dé opdracht voor de komende regeerperiode. Maar gaat dat lukken?

Ik, als ouder, weet dat ik niet slechts mijn kinderen moet wijzen op het niet beschadigen van vertrouwen; ik moet me ook aan de regels houden en hun vertrouwen niet beschamen. Een overheid kan dus ook niet het vertrouwen van burgers afdwingen, zonder daar zelf iets tegenover te stellen.

Hoe staan we er nu voor?

We weten dat ongeveer 35% van alle huishoudens die recht hebben op een (aanvullende) bijstandsuitkering daar geen gebruik van maakt. Laat dat eens bezinken. De bijstand (die onder de Participatiewet valt) is het laatste inkomensvangnet dat we in Nederland hebben: cruciaal voor het garanderen van bestaanszekerheid en het voorkomen van armoede. Al eerder is onderzocht dat velen die recht hebben op toeslagen er géén gebruik van maken.

En waarom?

We weten dat mensen geen beroep op de bijstand of toeslagen doen omdat ze zich niet veilig voelen. Omdat ze bang zijn een foutje te maken. Om afgerekend te worden en daar tot in de lengte van jaren last van te houden. We horen van steeds meer mensen die duiken en niet gevonden willen worden. Dat is een zeer kwalijke ontwikkeling. Mensen die zich niet gebonden voelen aan hun rechten, voelen dat ook niet aan hun plichten.

Ik hoef de parallellen met mijn eigen gezin niet meer te trekken, denk ik. Het is wel duidelijk. Er moet iets gebeuren.

Ik wil op deze feestelijke dag niet met alleen somberheid komen.

Als het feest is, kom je met cadeautjes. Mijn cadeautje is dat er echt wel een oplossing kan worden gevonden. Mensen, wij, jullie én alle burgers moeten het verschil kunnen maken. Het gaat om gezien en gehoord worden.

Dat begint bij goede wetgeving die uitgaat van mogelijkheden van burgers.

De Raad van State adviseert op voorgenomen wetgeving. Dit verplichte advies wordt samen met het wetsvoorstel naar de Tweede en Eerste Kamer gestuurd als een wet ter besluitvorming voor ligt.

Wij, van de Landelijke Cliëntenraad, voeren vaak een 'cliënttoets' of 'burgerreizen' uit op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ook dat gaat naar de kamer. We bekijken wetsvoorstellen of die voor cliënten 'te doen' zijn en wat de impact is voor burgers. In dit proces voeren wij de dialoog met de burger.

Hoewel de Raad van State een andere rol heeft, wil ik hier aanbieden om die dialoog ook met ons te voeren.

Geloof me, we zijn geoefend. Burgers vertrouwen ons hun verhalen toe. En wij werken er met een klein team keihard aan om te zorgen dat zij gezien én gehoord worden. Dat doen we via directe inbreng en de media. Zo hebben wij onze eigen uitzendingencyclus met Pakhuis de Zwijger onder de noemer 'De nieuwe solidariteit'. Keer op keer komen daar verhalen naar boven waar professionals van achterover slaan. We pikken er echt niet de ergste voorbeelden uit, maar de mensen die 'model' staan voor zovelen. Deze verhalen vormen een belangrijke bron van kennis. We zien een neveneffect van de uitzendingen. Uitvoerders bieden aan om zaken nogmaals te bekijken. Er komen mooie ideeën naar boven hoe schulden niet zo hoog op hoeven te lopen. We zien jongeren die voorstellen hoe ze wél aan de slag kunnen komen.

In de laatste uitzending zat iemand die door een bedrijfsfusie na 30 jaar werkloos raakte. Hij klopte bij UWV aan voor hulp, mocht met behoud van uitkering gaan onderzoeken of hij een eigen bedrijf kon opstarten. Hoewel er geen grond voor was – anders dan dat hij gesprekken met mogelijke investeerders voerde – werd hij beticht van fraude. Later bleek dat hij abusievelijk op de zwarte lijst van de Belastingdienst stond. In de uitzending ontstond een dialoog met medewerkers van UWV en SVB. En na afloop gaan ze het gesprek aan om te kijken of er een oplossing is voor de situatie.

Jullie voelen 'm al aankomen.

Dit zijn 'reparaties'. Net als maatwerkplaatsen bij uitvoeringsinstanties reparaties achteraf aanbieden, als de buikpijn er al is. De buikpijn en alle nare gevolgen voor het leven van mensen moet voorkomen worden. Dit kan met betere wetgeving. Dit kan als naar de adviezen van de Raad van State en de Landelijke Cliëntenraad en met betrokkenheid van burgers wordt geluisterd.

Het werkt.

Als dan uitvoerders de ruimte krijgen om burgers echt te ondersteunen, kan er weer gebouwd worden aan vertrouwen.

Dank u voor uw aandacht.